

Radosław Kamiński*

Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Unii Europejskiej – geneza, rozwój i jej znaczenie dla współczesnej Europy. Część I: okres od 1945 do 1970 r.

Wstęp

Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa (dalej w skrócie: WPZiB) stanowi – zgodnie z *Traktatem z Lizbony* – jeden z głównych obszarów działalności Unii Europejskiej, obejmujący swym zasięgiem wszelkie dziedziny polityki zagranicznej i ogół kwestii dotyczących bezpieczeństwa Unii, w tym stopniowe określanie wspólnej polityki obronnej, która może prowadzić do wspólnej obrony (por. Zięba, 2007: 18–20). Geneza WPZiB sięga schyłku drugiej wojny światowej i okresu tworzenia się nowego porządku politycznego świata w II połowie lat 40. XX w., w którym powrócono do konfliktu ideologicznego – pomiędzy ideologią komunistyczną a ideologią „wolnego świata” – oraz do rywalizacji o pierwszeństwo w kształtującym się systemie stosunków międzynarodowych pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim.

Pierwszym symptomem upoważniającym do twierdzenia, że tworzy się dwubiegunowy charakter układu sił na świecie, było złamanie przez ZSRR zasady nieingerencji w rozwój sytuacji wewnętrznej innych państw, co spotkało się – 27 października 1945 r. – ze zdecydowaną reakcją prezydenta Stanów Zjednoczonych na żądania dotychczasowego koalicjanta.¹ Podczas uroczystości z okazji Dnia Marynarki, Harry

* Dr Radosław Kamiński, adiunkt w Katedrze Procesów Społecznych na Wydziale Humanistycznym Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.

¹ W lutym 1946 r. Georg F. Kennan – radca ambasady USA w Moskwie, we wnioskach z analizy polityki radzieckiej, wykazał tendencje zaborcze ZSRR i zaproponował politykę powstrzymania wpływów radzieckich w Europie. Kilkanaście dni później – 5 marca 1946 r. – w Westminster College w Fulton miało miejsce przemówienie Winstona Churchilla, w którym uznał on za fakt powstanie wzdłuż linii Szczecin-Triest „żelaznej kurtyny” Europy.

Truman omówił podstawowe zasady polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych (por. Carpentier i Lebrun, 1994: 347–348). W trakcie przemówienia zadeklarował między innymi, że USA odmówią uznania rządu narzuconego narodowi siłą przez każdą obcą potęgę, odnosząc się tym samym do wnoszonych przez ZSRR roszczeń dotyczących m.in. podziału Zagłębia Ruhry, kontroli nad tureckimi cieśninami na Morzu Czarnym, utworzenia strefy okupacyjnej na wyspie Hokkaido czy administrowania Libią (por. Czubiński, 1992: 235–236).

Wzrost napięcia, jaki nastąpił pomiędzy aliantami niedługo po zakończeniu działań wojennych, a który po kilku miesiącach przekształcił się w „zimną wojnę” pomiędzy Wschodem a Zachodem, należy uznać za bezpośrednią przyczynę formowania zachodniej polityki bezpieczeństwa oraz – sięgając dalej w czasie – ustanowienia WPZiB. Ukształtowany w drugiej połowie lat 40. XX w. układ przyjął dwubieguny charakter stosunków międzynarodowych, w konsekwencji czego państwa Europy Zachodniej – stojąc równocześnie przed koniecznością odbudowy i modernizacji zniszczonej przez wojnę gospodarki – znalazły się pomiędzy dwoma dominującymi supermocarstwami (por. Latoszek, 2007: 52–53).

Co istotne, w okresie powojennym w demokratyzującej się Europie istniała uzasadniona obawa nie tylko przed poszerzeniem radzieckiej strefy wpływów, ale również przed ewentualnym zagrożeniem bezpieczeństwa narodowego ze strony pokonanych w wojnie Niemiec. Jego konsekwencją było zawarcie 4 marca 1947 r. w Dunkierce pomiędzy Francją a Wielką Brytanią *Traktatu o Sojuszu i Wzajemnej Pomocy* (tzw. *Pakt z Dunkierki*).

Trzy miesiące później – 5 czerwca 1947 r. – sekretarz stanu Stanów Zjednoczonych G. Marshall ogłosił program odbudowy gospodarczej Europy (tzw. *Plan Marshalla*), którego realizację rozpoczęto 4 kwietnia 1948 r. Plan Marshalla zakładał, że odbudowywana – na zasadach gospodarki wolnorynkowej – Europa wkrótce podejmie działania zmierzające szeroko pojętej współpracy gospodarczej, co z kolei zagwarantuje Amerykanom właściwą i korzystną dystrybucję pomocy oraz umożliwi pełnienie przez Stany Zjednoczone roli protektora integrującej się Europy Zachodniej (Parzymies, 1999: 87).

W międzyczasie postępowała polaryzacja stosunków pomiędzy supermocarstwami, a zdecydowana i ekspansyjna polityka Stalina – której dowodem stał się pucz w Czechosłowacji – kazała państwom Europy Zachodniej podjąć prewencyjne działania ochronne (por. Carpentier i Lebrun, 1994: 347–348).

Było to o tyle istotne, że z czasem oczywistym się stało, że żadne z państw europejskich – łącznie z Wielką Brytanią² – nie będzie w stanie samodzielnie i w „bloku państw” przeciwstawić się ewentualnej agresji ze strony ZSRR bez uzyskania wsparcia ze strony Stanów Zjednoczonych (McCormick, 2010: 305–310).

² W 1952 r. Wielka Brytania stała się mocarstwem atomowym, ale nawet ten fakt nie mógł już zmienić obowiązującego układu sił.

Pod naciskiem Stanów Zjednoczonych, 17 marca 1948 r., Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg i Wielka Brytania podpisały *Traktat o współpracy gospodarczej, społecznej i kulturalnej oraz o obronie zbiorowej*, (tzw. *Traktat Brukselski*), powołujący do życia (na 50 lat) Unię Zachodnią (UZ). Układ ten – choć przewidywał współpracę w kilku dziedzinach – w istocie był porozumieniem w sprawie samoobrony zbiorowej. Tym samym UZ stała się regionalną organizacją obronną, w której sygnatariusze w przypadku „napaści zbiorowej” udzielą sobie wzajemnie „pomocy i poparcia wszystkimi będącymi w ich rozporządzeniu środkami, zarówno wojskowymi, jak i innymi” (*Zbiór Dokumentów 1948*: 285–286).

Wkrótce militarne funkcje UZ przejęte zostały przez Organizację Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), utworzonego w Waszyngtonie 4 kwietnia 1949 r.³ Art. 5 *Traktatu Waszyngtońskiego* stwierdzał, że „Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną z lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uważana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich [...] udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie [...] działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły” (*Traktat Północnoatlantycki*, sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r., Dz. U. z 2000 r. Nr 87, poz. 970). Co istotne, przyjęto założenie, że ewentualne zagrożenie militarne – zdaniem sygnatariuszy – nastąpić miało teoretycznie wyłącznie z obszaru Niemiec.

W analogicznym okresie, kiedy organizowały się struktury NATO, z brytyjskiej, amerykańskiej i francuskiej strefy okupacyjnej (http://pl.wikipedia.org/wiki/Okupacja_aliancka_Niemiec_i_Austrii) utworzona została Republika Federalna Niemiec. Ten fakt, przy uwzględnieniu narastającego konfliktu Wschód–Zachód oraz wojny koreańskiej sprawił, że Stany Zjednoczone zmuszone były zrewidować swoją dotychczasową strategię bezpieczeństwa. Jej istotnym elementem miały właśnie zostać Niemcy Zachodnie, które stać się miały „tarczą” przed ewentualnym atakiem ze strony Związku Radzieckiego i jego satelitów. Z tego też, między innymi, powodu Amerykanie zaczęli domagać się remilitaryzacji RFN i częściowego odtworzenia jej potencjału obronnego. Należy dodać, że działania te były zgodne z polityką kanclerza Adenauera, dla którego podstawowym celem stało się zniwelowanie izolacji Niemiec na arenie międzynarodowej i zbliżenie się do państw Europy Zachodniej. Takie stanowisko Stanów Zjednoczonych spotkało się, z kolei, niezadowolaniem ze strony Francji, która – obawiając się wzmocnienia Niemiec oraz osłabienia swojej pozycji – wystąpiła z propozycją utworzenia armii europejskiej, w skład której wchodzić miały wojska wszystkich europejskich członków Sojuszu Północnoatlantyckiego (por. Gryz, 2003: 127).

³ Decyzja o likwidacji sztabu UZ i podporządkowaniu jej sił zbrojnych dowództwu wojsk NATO w Europie zapadła 20 grudnia 1950 r. W ślad za tym także USA przekazały swe oddziały stacjonujące w Europie pod rozkaz tego dowództwa.

Projekt ten – autorstwa francuskiego premiera René Plevena – zakładał utworzenie dwóch ponadnarodowych struktur: Europejskiej Wspólnoty Obronnej – EWO (*European Defence Community – EDC*) i Europejskiej Wspólnoty Politycznej – EWP (*European Political Community – EPC*), których jednym z głównych zadań miało być wykorzystanie potencjału obronnego RFN tak jednak, aby nie miała ona możliwości stworzenia odrębnych struktur dowodzenia i utworzenia armii narodowej. Projekt zakładał, że armie narodowe krajów, wchodzących do armii europejskiej zostaną rozwiązane, a w ich miejsce powstaną oddziały oraz związki taktyczne organizowane na zasadzie wielonarodowej. Armia Europejska miała zostać powiązana ściśle z instytucjami zjednoczonej Europy, a przede wszystkim pod jurysdykcją organu stworzonego przez ministrów obrony państw Europy Zachodniej (Szyjko, 2008: 9).

Plan Plevena miał być, z jednej strony, swego rodzaju polityczną kontynuacją zapoczątkowanej przez Plan Schumana gospodarczej współpracy w Europie⁴ oraz kontynuacją francuskiej strategii obrony przed Związkiem Radzieckim przy wykorzystaniu potencjału Niemiec (por. Bokajło, 1995: 97–100).⁵

27 maja 1952 r. Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, RFN i Włochy podpisały w Paryżu układ w sprawie utworzenia Europejskiej Wspólnoty Obronnej – EWO (por. Parzymies, 1999: 58). Jej struktura organizacyjna wzorowana była na EWWiS. Układ przewidywał, że EWO będzie posiadać charakter ponadnarodowy, w którym wspólne będą instytucje, siły zbrojne oraz budżet. Narodowe armie krajów sygnatariuszy miały zostać rozwiązane, a w ich miejsce miały powstać Europejskie Siły Obronne, zespolone pod jedną polityczną i militarną władzą. Przyjęto założenie, że wszelka agresja zbrojna skierowana przeciwko jednemu z państw członkowskich ma być uznawana za atak na wszystkie kraje członkowskie, które w takiej sytuacji zobowiązane będą do udzielenia zaatakowanym państwom i armiom pomocy oraz wsparcia wszelkimi militarnymi i innymi sposobami pozostającymi w ich dyspozycji (art. 2 *Le traité instituant la Communauté européenne de défense, signé à Paris le 27 mai 1952*, <http://mjp.univ-perp.fr/europe/1952ced.htm#1>, dostęp dnia 12.11.2012 r.).

Uzgodniony przez sygnatariuszy kształt EWO ostatecznie znacząco różnił się w swych założeniach od Planu Plevena. USA domagały się utworzenia niemieckich struktur dowodzenia, co nie było zgodne z interesem Francji, która liczyła na jednorazowe i ostateczne ustalenie parytetów narodowych (Turczyński, 2011: 29). Stanowiło to, z punktu widzenia Francji, zagrożenie jej bezpieczeństwa, ponieważ tym sposobem w szybkim czasie RFN zniwelowałaby jej przewagę militarną.

Z założenia EWO miała ściśle współpracować z Organizacją Paktu Północnoatlantyckiego, a jej dowództwo operacyjne miało należeć wyłącznie do kompetencji

⁴ Plan ten został zaproponowany 9 maja 1950 r. z inicjatywy ministra spraw zagranicznych Francji, Roberta Schumana i wkrótce stał się podstawą utworzenia Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali

⁵ 11 lipca 1950 r. gen. Charles de Gaulle stwierdził, że Zachód powinien być przygotowany na ewentualny konflikt zbrojny z ZSRR oraz z „siłami sformowanymi z Niemców idących z Prus”, które mogą zaatakować Zachód, wykorzystując jako pretekst odbudowę Rzeszy i Jedności.

organizacji militarnej Paktu Północnoatlantyckiego, w Naczelnym Dowództwie Połączonych Sił Zbrojnych w Europie (SHAPE).

Równoległe z pracami nad EWO rozpoczęto konwersacje w zakresie utworzenia Europejskiej Wspólnoty Politycznej mającej za zadanie koordynować politykę zagraniczną i finansową państw członkowskich, ustanowić wspólny rynek i działać na rzecz przyspieszenia procesu integracji gospodarczej. Polityka ta miała stanowić uzupełnienie polityki obronnej, a EWP miała mieć charakter ponadnarodowy, z możliwością interwencji w sprawy wewnętrzne państw członkowskich (Parzymies, 1999: 102). Instytucjonalnie miała być związana nie tylko z EWWiS i EWO, ale również z Sojuszem Atlantyckim. Ostatecznie jednak koncepcja EWO nie uzyskała akceptacji Francji, której parlament (głosami PCF i republikanów twierdzących, że projekt ogranicza suwerenność Francji) 30 sierpnia 1954 r. odrzucił – stosunkiem głosów 319/264 – projektowane układy (por. Szyjko i Ślusarczyk, 2007: 19–27).

Odmowa ratyfikacji traktatu przez francuskie Zgromadzenie Narodowe pociągnęła za sobą konieczność zaprzestania prac nad EWP, powstrzymując integrację polityczną Europy. Tym samym sytuacja wróciła do punktu wyjścia, co nie było korzystne przede wszystkim dla Stanów Zjednoczonych, dla których istotnym elementem misternie budowanej koncepcji bezpieczeństwa było włączenie Niemiec do zachodniego systemu obronnego (por. Matera i Matera, 2007: 206–207).

Tymczasem – z inicjatywy Wielkiej Brytanii wspieranej przez USA – powrócono do koncepcji UZ, jako organizacji obronnej, którą – tzw. *Układami Paryskimi* z 23 października 1954 r. – przekształcono w Unię Zachodnioeuropejską (Gryz, 2003: 127). W ramach porozumienia zmodyfikowano *Traktat Brukselski*, który stał się *Zmodyfikowanym Traktatem Brukselskim*. Jego preambuła – jak stwierdza J. Gryz – po raz pierwszy określała nowy punkt widzenia państw Europy Zachodniej na cele i wartości, których zobowiązywały się bronić (tamże: 127). RFN – deklarując, że nigdy nie użyje siły w celu zjednoczenia Niemiec oraz zmiany obecnych granic – uzyskała ograniczoną suwerenność (zniesiony został bowiem ich status okupacyjny, a Francja, USA i Wielka Brytania zachowały jedynie prawa i odpowiedzialność w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa własnym siłom zbrojnym) oraz możliwość przystąpienia do NATO (Parzymies, 2004: 59). Układy paryskie weszły w życie 8 maja 1955 r., w dziesiątą rocznicę zakończenia działań wojennych w Europie i kapitulacji hitlerowskich Niemiec.⁶

Niepowodzenie związane z próbą utworzenia europejskich wspólnot, obronnej i politycznej, zapoczątkowało polityczną determinację do udzielenia priorytetu

⁶ Od początku funkcjonowania, w wyniku realizacji innych inicjatyw integracyjnych, UZE sukcesywnie pozbawiano kompetencji na rzecz NATO (polityczno-wojskowy wymiar współpracy) Wspólnot Europejskich (kwestie gospodarcze) i Rady Europy (zagadnienia kulturalne). Generalnie rzecz biorąc, UZE – praktycznie do końca 1983 r. – pozostawała faktycznie organizacją bez większego znaczenia, a faktyczne jej działanie sprowadzało się do kontroli przemysłu zbrojeniowego Zachodnich Niemiec.

sprawom gospodarczym tym bardziej, że funkcjonowanie od 1952 r. Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali przyniosło bardzo pozytywne doświadczenia dla krajów członkowskich. Kluczowe decyzje w tym zakresie zapadły na konferencji w Mesynie w 1955 r., na której kontynuowano zainicjowany wcześniej proces współpracy gospodarczej krajów zachodnioeuropejskich.⁷

Istotnym determinantem dla procesu kształtowania się późniejszych wspólnot stał się również tzw. kryzys sueski i wydarzenia na Węgrzech w 1956 r. Kluczowa przede wszystkim okazała się kwestia francusko-brytyjskiej (przy wsparciu Izraela) interwencji w Egipcie, mającej udaremnić nacjonalizację Kanału Sueskiego. Podejmując działania, koalicjanci liczyli, że znajdą one poparcie USA, a ZSRR – zaangażowany w tłumienie węgierskiego powstania – nie podejmie żadnej interwencji. W praktyce okazało się, że Związek Radziecki zagroził wykorzystaniem broni jądrowej, a Stany Zjednoczone uznały Francję i Wielką Brytanię za agresorów. Wydarzenia te jednoznacznie wskazały, że na światowej scenie politycznej dokonała się ostatecznie zmiana układu sił, a w nowej sytuacji geopolitycznej strategiczna rola Francji i Wielkiej Brytanii uległa znaczącemu pomniejszeniu.

W tej sytuacji rządy krajów Beneluxu, Francji, RFN i Włoch zintensyfikowały działania zmierzające do integracji europejskiej przede wszystkim w sferze gospodarczej. W ich wyniku, 25 marca 1957 r. państwa założycielskie EWWiS, powołały do życia Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (Euroatom) oraz Europejską Wspólnotę Gospodarczą (EWG), która była odzwierciedleniem ogólnej strategii procesu jednoczenia się państw przynajmniej w kwestiach gospodarczych.⁸

EWG miała wyeliminować wszelkie utrudnienia w prowadzeniu handlu oraz doprowadzić do wprowadzenia zewnętrznego cła wspólnego, likwidując przy tym stopniowo taryfy celne pomiędzy państwami członkowskimi. Ponadto traktat ten zakładał liberalizację ruchu osób, usług i kapitałów wewnątrz Wspólnoty.

Euratom, z kolei, miał na celu pokojowe wykorzystanie potencjału energii atomowej oraz prowadzenie prac nad jej rozwojem. Podjęto m.in. decyzje o wspólnych badaniach, kooperacji inwestycyjnej oraz zaopatrywaniu członków Euratomu w niezbędne surowce i paliwo jądrowe (Natanek i Mach, 2011: 58).

Każda ze wspólnot posiadała własne, niezależne organy (Komisje i Rady).⁹ Ostatecznie przyjęta funkcjonalna metoda integracji europejskiej odsunęła integrację obronną w Europie w bliżej nieokreślonej przyszłość. Tym samym, system bezpie-

⁷ W rezolucji przyjęto, że należy skupić się przede wszystkim na integracji gospodarczej – przez rozbudowę wspólnych instytucji, przez stopniowe stapianie się narodowych gospodarek, przez utworzenie wspólnego rynku i stopniową koordynację polityki socjalnej”.

⁸ Traktaty weszły w życie 1 stycznia 1958 r.

⁹ Powstałe wtedy instytucje stały się protoplastami obecnie funkcjonujących, czyli Komisji Europejskiej, Parlamentu Europejskiego, Rady Unii Europejskiej i Trybunału Sprawiedliwości UE. Organy EWWiS, EWG oraz Euratomu połączone ostatecznie zostały na mocy tzw. Traktatu o Fuzji (Traktat ustanawiający Jedną Radę i Jedną Komisję Wspólnot Europejskich) z 8 kwietnia 1965 r., który wszedł w życie 1 lipca 1967 r.

czeństwa militarnego Europy oparty został o NATO. W kwestii polityki zagranicznej zaniechano poszukiwań rozwiązań dotyczących wspólnej polityki zagranicznej, ograniczając się jedynie do działań prowadzących do koordynacji polityk zagranicznych poszczególnych krajów (Latoszek, 2007: 521).

Traktat o utworzeniu Wspólnot Europejskich (TWE) nie wspominał w ogóle o międzynarodowej integracji w zakresie polityki zagranicznej, przewidując jedynie współpracę polityczną na forum Rady Wspólnot Europejskich (RWE).

Druga połowa lat 50. XX w. i pierwsze miesiące kolejnej dekady to okres postępującej polaryzacji w stosunkach Wschód–Zachód (Układ Warszawski, RWPG, kryzys berliński, propozycja „atomowego triumwiratu” autorstwa de Gaulle’a i „Atlantyckich Sił Nuklearnych” USA). Z uwagi na powyższe – z inicjatywy belgijskiego ministra spraw zagranicznych P. Wigny’ego – w okresie od stycznia 1960 r. do maja 1961 r. doszło do sześciu spotkań szefów dyplomacji koordynujących politykę zagraniczną państw Wspólnot. Na pierwszym posiedzeniu w Paryżu (10–11 lutego 1961 r.) pojawiła się koncepcja utworzenia europejskiej unii politycznej, której celem miało być opracowanie założeń Europejskiej Współpracy Politycznej (por. Żukrowska i Gracik, 2006: 228).

Projekt ten został przyjęty (jako tzw. *Deklaracja Bońska*) podczas drugiej konferencji 18 lipca 1961 r. w Bad Godesberg koło Bonn. Jego sygnatariusze potwierdzali wolę regularnych spotkań, mających na celu wzmocnienie politycznej jedności Europy Zachodniej i Sojuszu Atlantyckiego, zapowiadając przy tym, że państwa członkowskie podejmować będą wspólne działania mające na celu umacnianie związków politycznych, społecznych, gospodarczych i kulturalnych Wspólnot, deklarując jednocześnie, że najważniejsze sprawy bezpieczeństwa europejskiego mają być kierowane do rozstrzygnięcia przez odpowiednie struktury UZE i NATO. Propozycje politycznego statusu unii narodów Europy przedstawione zostały przez międzyrządowy komitet pod przewodnictwem ambasadora Francji Christiana Foucheta. Przygotowany przez Komisję Foucheta na posiedzenie Rady w Hadze (4 grudnia 1961 r.) plan – oparty na ścisłym poszanowaniu tożsamości państw członkowskich i odrzucający opcję federalną – przewidywał utworzenie Unii Narodów Europejskich, która miała być odpowiedzialna za prowadzenie polityki zagranicznej, współpracę kulturalną i obronną. Projekt przewidywał konieczność organizowania trzech spotkań w roku, na których kraje „szóstki” podejmować miały jednomyślnie decyzje polityczne odnośnie stosownych projektów przygotowywanych przez – złożoną z ekspertów delegowanych przez MSZ państw członkowskich – Europejską Komisję Polityczną.

Propozycja ta nie została jednak zaakceptowana przez Holandię, obawiającą się przejęcia roli „nadkomisji” przez nowy organ oraz odgrywania w nowej strukturze nadrzędnej funkcji przez Francję (por. Kukułka, 2007: 118–124). W miesiąc później, na początku 1962 r. zaprezentowano tzw. II plan Foucheta, który jeszcze mocniej podkreślał konfederacyjny charakter Unii. Niezależne od USA europejskie ugrupowanie obronne miało uwzględniać dominujący w strukturze militarnej udział Francji. Propozycja ta nie spotkała się z akceptacją pozostałych państw, które zaproponowały

ponadnarodowe działania wspólnot gospodarczych (EWWiS, EWG i Euratomu) oraz długoterminowe cele przyszłej Unii Europejskiej: ustanowienie wspólnej polityki zagranicznej, przyjęcie wspólnej, europejskiej polityki obronnej w ramach NATO, ścisłą współpracę w dziedzinie edukacji, nauki i kultury, harmonizację i unifikację prawodawstwa państw członkowskich, a także regulowanie w duchu wzajemnego zrozumienia i pozytywnej współpracy sporów, które mogłyby powstać w stosunkach między państwami członkowskimi.

Jednak ta propozycja, podobnie jak i następna – wysunięta po dymisji Foucheta przez Włocha Attalio Cattani’ego – zakładająca utworzenie unii politycznej, będącej pośrednim etapem w procesie tworzenia federacji europejskiej, zostały ostatecznie odrzucone z powodu dużych rozbieżności poszczególnych członków WE (por. Żukrowska i Gracik, 2006: 228).

Po odrzuceniu planu Foucheta z propozycją transatlantyckiej integracji gospodarczej wystąpiły Stany Zjednoczone. Propozycja wysunięta przez prezydenta J.K. Kennedy’ego w sprawie utworzenia Wspólnoty Atlantyckiej, obejmującej Stany Zjednoczone i Europę Zachodnią, spotkała się jednak ze zdecydowanym brakiem akceptacji ze strony Francji. Należy przy tym pamiętać, że w październiku 1962 r. istniała możliwość – najbardziej dotychczas realna – powstania konfliktu atomowego pomiędzy Związkiem Radzieckim a USA, które zdecydowanie przeciwstawiały się groźbie umieszczenia na Kubie rakiet z głowicami jądrowymi (por. Czubiński i Olaszewski, 1999: 388–389). Stany Zjednoczone – mając na uwadze przede wszystkim własne bezpieczeństwo – wysunęły propozycję przystąpienia do jądrowego sojuszu militarnego, z której skorzystała Wielka Brytania, podpisując porozumienie na konferencji w Nassau (18–21 grudnia 1962 r.). Zakładało ono ścisłą współpracę USA i Wielkiej Brytanii w zakresie badań jądrowych oraz zakup rakiet typu „Polaris”. Do porozumienia – obawiając się uzależnienia od USA – nie przystąpiła Francja, a prezydent de Gaulle wykorzystał ten fakt dla ostatecznego odrzucenia propozycji włączenia Wielkiej Brytanii do procesu integracji europejskiej, mając obawę, że jej członkostwo może zmienić dotychczasowy układ Wspólnot i – w dłuższej perspektywie – doprowadzić do ingerencji Stanów Zjednoczonych (por. Łastawski, 2006: 144–145).¹⁰

Konsekwencją takiego stanowiska Francji było zawarcie przez prezydenta de Gaulle’a z kanclerzem K. Adenauerem 21–22 stycznia 1963 r. tzw. *Traktatu Elizejskiego*, który ostatecznie stał się historycznym pojednaniem Francji i RFN (Parzymies, 1990: 42). Traktat ten przewidywał szerokie współdziałanie, wzajemne konsultacje oraz koordynację polityki zagranicznej i militarnej obu państw, obejmującej również przemysł zbrojeniowy. Jak zauważa K. Łastawski, stanowił on francuską próbę ograniczenia uzależnień Europy Zachodniej od USA i przekonania RFN, że jej interesy mogą być skutecznie realizowane przez politykę przyjazną Francji, a bardziej

¹⁰ Wniosek o akcesję do EWG został zawetowany przez Francję 14 stycznia 1963 r.

niezależną od Waszyngtonu (Łastawski, 2006: 145). Pakt ten zdecydowanie korzystnie wpłynął na rozwinięcie warunków dla integracji politycznej Europy i jest podstawą trwającej do dnia dzisiejszego francusko-niemieckiej współpracy (por. *Wspólna Deklaracja...*, 1963: 90–93).

Istotne znaczenie dla integrującej się Europy (a także w przyszłości dla WPZiB) miała umowa o ustanowieniu dla dotychczasowej „szóstki” wspólnej Komisji i wspólnej Rady Ministrów dla trzech wspólnot europejskich, na mocy której od 1 lipca 1967 r. trzy wspólnoty europejskie miały wszystkie instytucje wspólne. Co jednak istotne, Francja – pod rządami de Gaulle’a – nie tylko hamowała wszelkie próby rozwoju i poszerzenia wspólnot, ale również kontynuowała narodową politykę niezależności, czego konsekwencją była secesja Francji ze struktur NATO. Tym sposobem Francja – jako posiadacz arsenału atomowego – chciała podkreślić swoją mocarstwowość i suwerenność w polityce zagranicznej (por. Calvocoressi, 2010: 190–195). Jej twarde i nieugięte stanowisko trwało aż do 1968 r., kiedy to – targana problemami wewnętrznymi oraz problemami gospodarczymi – zdecydowała się złagodzić swoją politykę zagraniczną i otworzyć się na poszerzenie integracji europejskiej. Ostatecznie, nowym impulsem dla rozwoju procesu integracyjnego oraz współpracy politycznej (także w sferze polityki zagranicznej i obrony) stało się ustąpienie ze stanowiska prezydenta Francji – Ch. de Gaulle’a w kwietniu 1969 r., co miało przełomowe znaczenie w procesie integracji europejskiej.

W 1969 r. – w oparciu o projekt przygotowany przez francuskiego teoretyka wojskowego gen. André Baufré – przy poparciu przewodniczącego Komisji EWG W. Hallsteina i brytyjskiego ministra obrony D. Healey’a – powstała Europejska Grupa NATO (Eurogrupa). Stanowiła ona luźną formę integracji militarnej dziesięciu europejskich członków NATO: Belgii, Danii, Grecji, Holandii, Luksemburga, Norwegii, RFN, Turcji, Włoch i Wielkiej Brytanii. Eurogrupa miała na celu uformowanie podstaw tożsamości polityczno-militarnej Europy Zachodniej, głównie w zakresie rozwoju produkcji zbrojeniowej i logistyki. W tym celu utworzono podgrupy, m.in.: do prac logistycznych „Eurológ”, systemów komunikacyjnych „Europom”. Dostępu do lotnisk „Euroland” i zakupów broni „Eurosched” (Łastawski, 2006: 167).

Renesans współpracy politycznej w ramach Wspólnoty Europejskiej dokonał się na szczycie w Hadze, 1–2 grudnia 1969 r. Zapowiedziano na nim – z inicjatywy nowego prezydenta Francji G. Pompidou – koordynację polityki w zakresie budowy unii politycznej i stworzenie struktur współpracy politycznej państw członkowskich oraz cykliczne spotkania na szczeblu ministrów spraw zagranicznych dla omówienia problemów dotyczących relacji Europy z pozostałymi krajami, przede wszystkim USA i „bloku wschodniego” (por. Zięba, 2003: 552–553). Efektem tych prac był raport grupy ekspertów, na czele których stał belgijski dyplomata E. Davignon, w którym proponowano powołanie Europejskiej Współpracy Politycznej – EWP (*European Political Cooperation – EPC*). Został on ostatecznie przyjęty w Luksemburgu, 27 października 1970 r. Raport Davignona zakładał, że EWP będzie systemem „harmonizowania punktów widzenia oraz stanowisk, a tam gdzie to możliwe

podejmowania wspólnych decyzji”.¹¹ Określał on cele EWP (miała być niezależna od WE i pozostawać poza nimi, a WE nie miały zajmować się problemami politycznym) oraz metody jej funkcjonowania, stwierdzając jednocześnie, że jej celem nadrzędnym jest stały rozwój gospodarczy przy jednoczesnym poszanowaniu wolności i praw człowieka (por. Popowicz, 2004: 133).

Raport wymieniał także tzw. cele ogólne:

- ukształtowanie woli zbudowania unii politycznej;
- skorelowanie prowadzenia wspólnych polityk (WE) z rozwojem w sferze politycznej tak, aby przybliżyć czas, kiedy Europa będzie mogła przemawiać jednym głosem;
- zapewnienie rosnącej odpowiedzialności Europy za sprawy światowe (cyt. za: Zięba, 2003: 554).

Zakładana koordynacja polityki zagranicznej państw członkowskich WE miała polegać na wielopoziomowej współpracy krajowych struktur dyplomatycznych (na szczeblach ministrów, dyrektorów politycznych, specjalnych grup roboczych). EWP miała być kierowana przez:

- Radę, w skład której wchodziłi szefowie dyplomacji krajów WE;
- Komitet Polityczny, składający się z szefów departamentów politycznych w poszczególnych MSZ.

Z założenia spotkania Rady miały się odbywać co najmniej dwa razy w roku (pod przewodnictwem kraju sprawującego rotacyjne przewodnictwo w EWG).¹²

„Zaakceptowany przez Szóstkę raport – jak stwierdza R. Zięba – stanowił w sferze instytucjonalnej rozwiązania kompromisowe, łączące dwie koncepcje budowania jedności politycznej integrującej się Europy. Jednakże ze względu na zapisaną w nim międzyrządową, a więc koordynacyjną, metodę kreowania wspólnej polityki zagranicznej państw tworzących Wspólnotę Europejską stał się możliwy do zaakceptowania przez wszystkie państwa członkowskie, a potem także przez (...) nowych członków: Wielką Brytanię, Irlandię i Danię” (tamże: 555).

Summary

Foreign and security policy of the European Union – genesis, development and importance for contemporary Europe. Part 1: period 1945–1970

The genesis of the modern world security system dates back to the end of the second World War II, after which there started to form a new – bipolar balance of power. The current system of cooperation between Member States of the European Union

¹¹ Preambuła raportu luksemburskiego.

¹² Pierwsze ze spotkań miało miejsce 19 listopada 1970 r. w Monachium.

foreign policy and safety is the result of long-term process, whose origin dates back to the second mid-forties of the twentieth century. Its development was based on a number of compromises concluded between Member States. Common Foreign and Security Policy – established by the Treaty of Maastricht on 7 February 1992 – as a result of painstaking efforts of EU member states – is an instrument for fostering European identity and independence, promoting peace, security and progress in Europe and in the world. The aim of this paper is to present the process of formation of the CFSP, its objectives and importance in the evolution of contemporary international relations. The first part of the publication encompasses the period from the end of the second World War and the creation of a new European order to the creation of the European Political Community (1945–1970).

Keywords: European Union foreign and security policy, European Political Cooperation, period: 1945–1970.

Bibliografia

- Bokajło W. (1995), *Koncepcja Europy Konrada Adenauera i realizacja w praktyce politycznej w latach 1945–1954*, Wrocław.
- Calvocoressi P. (2010), *Polityka międzynarodowa po 1945 roku*, Warszawa.
- Carpentier J., Lebrun F. (red.), (1994), *Stosunki międzynarodowe w Europie 1945–1999*, Warszawa.
- Czubiński A. (1992), *Wybrane problemy historii Niemiec XIX i XX wieku*, Poznań.
- Czubiński A., Olszewski W. (1999), *Historia powszechna 1939–1997*, Poznań.
- Gryz J. (2003), *Unia Zachodnioeuropejska w procesie integracji europejskiej*, [w:] Michałowska G. (red.), *Integracja europejska. Instytucje. Polityka. Prawo. Księga pamiątkowa dla uczczenia 65-lecia Profesora Stanisława Parzymieśa*, Warszawa.
- Kukułka J. (2007), *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945–2000*, Warszawa.
- Latoszek E. (2007), *Integracja europejska. Mechanizmy i wyzwania*, Warszawa.
- Łastawski G. (2006), *Historia integracji europejskiej*, Toruń.
- Matera P., Matera R. (2007), *Stany Zjednoczone i Europa. Stosunki polityczne i gospodarcze 1776–2004*, Warszawa.
- Natanek M., Mach Z. (2011), *Historyczny wymiar integracji europejskiej*, [w:] Wojtaszczyk K.A. (red.) *Integracja europejska*, Warszawa.
- Parzymies S. (1990), *Od pojednania do wspólnego bezpieczeństwa. Wojskowe aspekty stosunków Paryż–Bonn*, Warszawa.
- Parzymies S. (1999), *Stosunki międzynarodowe w Europie 1945–1999*, Warszawa.

- Parzymies S. (2004), *Stosunki międzynarodowe w Europie 1945–2004*, Warszawa.
- Popowicz K. (2004), *Dynamika integracji europejskiej*, Warszawa.
- Szyjko C. (2008), *Proces kształtowania się Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE*, [w:] Szyjko C. (red.), *Kształtowanie bezpieczeństwa europejskiego. Wybrane problemy instytucjonalno-prawne*, Warszawa.
- Szyjko C., Ślusarczyk Z. (2007), *50-lecie EWG: studium prawnohistoryczne*, „Studia Prawnicze Ius et Praxis”, Nr 02 [03]/07, Warszawa: Cywilizacja. Europa. Globalizacja.
- Turczyński P. (2011), *Bezpieczeństwo europejskie. Systemy, instytucje, funkcjonowanie*, Wrocław.
- Wspólna Deklaracja oraz Traktat o Współpracy (1963)*, „Przegląd Zachodni”, Nr 1. *Zbiór Dokumentów* (1948), Warszawa.
- Zięba R. (2003), *Pierwsze próby unifikacji politycznej Europy Zachodniej po II wojnie światowej*, [w:] Michałowska G. (red.) *Integracja europejska. Instytucje. Polityka. Prawo. Księga pamiątkowa dla uczczenia 65-lecia Profesora Stanisława Parzymiesa*, Warszawa.
- Żukrowska K., Gracik M. (2006), *Unia Europejska w systemie bezpieczeństwa europejskiego*, [w:] Żukrowska K., Gracik M. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa.

Wykaz aktów prawnych

- Le traité instituant la Communauté européenne de défense, signé à Paris le 27 mai 1952, na: <http://mjp.univ-perp.fr/europe/1952ced.htm#1>, dostęp dnia 12.11.2012 r.
- Traktat Północnoatlantycki*, sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 87, poz. 970).